

Kurzus kódja(i): FLMD-212:9; FLMD-312:57

Kurzus címe: Film és irodalom kapcsolata az 1945 utáni magyar filmben

Tanár neve: Gelencsér Gábor

Kurzus időpontja, helye: kedd 10 30-12 00 -135

Vetítések időpontja, helye:

Kurzus típusa: szeminárium

Kurzus leírása: A féléves kurzus az 1945 utáni magyar filmtörténet korszakokat, illetve stílustörekvéseket reprezentáló adaptációit elemzi. Az adaptációt nem filmelméleti-filmnyelvi szempontból közelíti meg, hanem azt vizsgálja, hogy az adaptációk formai karaktere miképpen függ össze a kulturális-történeti funkcióval, illetve a kulturális-történeti funkció milyen formavilágú adaptációt hoz létre. A két szempont összevonását a magyar film és irodalom korszakokon átívelő szoros összefonódása mellett az a nyilvánvaló, ugyanakkor a filmművészet önállóságát látszólag megkérdőjelező tapasztalat indokolja, amely szerint filmtörténetünk korszakváltó, formai és szemléleti megújulást hozó alkotásai feltűnő gyakorisággal irodalmi adaptációk.

1. Bevezető: a magyar film és irodalom kulturális funkciójának változása, film- és irodalomtörténet formai-szemléleti párhuzamai és összefüggései 1945 után

- Gelencsér Gábor: Forgatott könyvek. Adaptációk az 1945 utáni magyar filmben. *Apertúra*, 2006/2. <http://apertura.hu/2006/tel/gelencser/>
- Gelencsér Gábor: Átkötések. Film és irodalom kapcsolata az 1945 utáni magyar filmművészetben. *Apertúra*, 2008/4. <http://apertura.hu/2008/nyar/gelencser>
- Györffy Miklós: Párhuzamok és kereszteződések. A magyar irodalom és a film kapcsolatai a hatvanas és hetvenes években. In: Györffy M.: *A tizedik évtized*. Budapest: Palatinus – Magyar Nemzeti Filmarchívum, 2001. 172–204.
- Szilágyi Ákos: A film elszakadása. *Filmvilág* 1985/8. (a *Filmvilágban* megjelent írásokat lásd: www.filmvilag.hu)

2. Reprezentáció és politika: a koalíciós korszak és a sematizmus irodalmi(as) filmjei (Fazekas Mihály – Nádasdy Kálmán–Ranódy László: *Ludas Matyi*, 1949)

- Rainer M. János–Kresalek Gábor: A magyar társadalom a filmben. Társadalomkép, érték és ideológia. 1948–1956. I–II. *Szemle*, 1990/2–3. o. n.
- Szilágyi Gábor: *Tűzkereszttség*. A magyar játékfilm története 1945–1953. Budapest: Magyar Filmintézet, 1992. 77–115, 162–168.

3. A premodern korszak adaptációi: az irodalmi funkció fenntartása és elutasítása (Sarkadi Imre: *Kútban* – Fábri Zoltán: *Körhinta*, 1955)

- B. Nagy László: Körhinta. In: B. Nagy L.: *A látvány logikája*. Budapest: Szépirodalmi, 1974. 249–253.
- Mikola Gyöngyi: Akik sosem győztek. Fábri Zoltán. *Filmvilág*, 1994/11.
- Sarkadi Imre: Leányvásár (irodalmi forgatókönyv), Körhinta (forgatókönyv), A filmművészet realitása. In: Sarkadi Imre: *Körhinta*. Budapest: Magvető, 1981. 7–175.

4. Modernista előzmények (Lengyel József – Jancsó Miklós: *Oldás és kötés*, 1963)

- B. Nagy László: Elkésett avantgárd. In: B. Nagy L.: *A látvány logikája*. Budapest: Szépirodalmi, 1974. 277–288.
- Kovács András Bálint: Egy nemzeti klasszikus: Jancsó Miklós. In: Kovács A. B.: *A film szerint a világ*. Budapest: Palatinus, 2002. 299–313.

- Kézdi-Kovács Zsolt: Jancsó tánca. Egy stílus alakváltozásai. *Filmvilág*, 1981/9.
  - Marx József: Jancsó Miklós két és több élete. Budapest: Vince Kiadó, 2000. 79–85.
  - Nemeskürty István: Megkésett pályakezdés. Jancsóval a hatvanas években. *Filmvilág*, 1981/9.
  - Szekfű András: *Fényes szelek, fűjjátok!* Budapest: Magvető, 1974. 83–98.
5. Az irodalmi funkció és irodalmias forma modernista szintézise (Cseres Tibor – Kovács András: *Hideg napok*, 1966)
- Az önvizsgálat szigorával. Beszélgetés Kovács Andrással. *Filmkultúra*, 66/4.
  - Cseres Tibor – Kovács András: *Hideg napok*. Ötlettől a filmig. Budapest: Magvető, 1967.
  - Gollowitzer Dóra Diána: Ki beszél? A *Hideg napok* című film és kisregény narratológiai összevetése <http://apertura.hu/2007/osz/gollowitzer>
6. A realizmus parabolái: Mészöly Miklós és a film(elmélet) (Mészöly Miklós – Gaál István: *Magasiskola*, 1970)
- B. Nagy László: Sólymok – pórázon. In: B. Nagy L.: *A látvány logikája*. Budapest: Szépirodalmi, 1974. 411–416.
  - Balassa Péter: Passió és állathecc. Mészöly Miklós *Filmjéről* és művészetéről. In: Balassa P.: *Észjárások és formák*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1985. 37–104.
  - Gelencsér Gábor: Tárt elhatároltság. Mészöly Miklós és Gaál István, avagy a „tettenérés magasiskolái”. *Metropolis*, 2005/3.
  - Mészöly Miklós: Warhol kamerája – A tettenérés tanulságai. In: Mészöly M.: *A tágasság iskolája*. Budapest: Szépirodalmi, 1977. A tanulmány eredetileg *A „tettenérés” dialektikája* (A cinéma direct útmutatásai) címmel jelent meg a *Filmkultúra* 69/2. számában.
  - Németh Marcell: Mészöly kamerája. In: Gács Anna – Gelencsér Gábor (szerk.): *Adoptációk*. Film és irodalom egymásra hatása. Budapest: József Attila Kör – Kijárat Kiadó, 2000. 101–126.
  - Zs.[ugán] I.[stván]: A realizmus parabolái irodalomban és filmen. Beszélgetés Gaál Istvánnal és Mészöly Miklóssal. *Filmkultúra*, 70/4.
7. Időfelbontásos formák (Déry Tibor: *Szerelem, Két asszony* – Makk Károly: *Szerelem*, 1970)
- B. Nagy László: Agónia és szerelem. In: B. Nagy L.: *A látvány logikája*. Budapest: Szépirodalmi, 1974. 299–305.
  - Báron György: Változatok a hűségre. Déry Tibor és Makk Károly. *Filmkultúra*, 82/4.
  - Déry Tibor: *Szerelem*. *Filmkultúra*, 67/4.
  - Gelencsér Gábor: *A Titanic zenekara*. Stílusok és irányzatok a hetvenes évek magyar filmművészetében. Budapest: Osiris, 2002. 60–89.
  - Györffy Miklós: *A Liliomfítól az Utolsó kéziratig*. In: Györffy M.: *A tizedik évtized*. Budapest: Palatinus – Magyar Nemzeti Filmarchívum, 2001, 205–225.
8. Metaforikus stilizációk: Mándyval moziban (Mándy Iván: *A pálya szélén* – Sándor Pál: *Régi idők focija*, 1973)
- Balassa Péter: Mándy és a kísértetek. Művészetéről és az *Átkelés* című kötetéről. In: Balassa P.: *Észjárások és formák*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1985. 128–157.
  - Bodó Márton: Mándy Iván mozija. In: Gács Anna – Gelencsér Gábor (szerk.): *Adoptációk*. Budapest: József Attila Kör – Kijárat Kiadó, 2000. 73–99.
  - Gelencsér Gábor: Mándyval moziban. *Iskolakultúra*, 2004/4. <http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/index.htm>
9. Közérzetirodalom, közérzetfilm (Császár István – Gábor Pál: *Utazás*

Jakabbal, 1972)

- Reményi József Tamás: A tehetetlen kéz. Császár István-filmek. *Filmvilág*, 1998/12.

10. Az irodalmias funkció visszavétele: ötvenes évek-filmek (Gáll István – Kovács András: *A ménesgazda*, 1978)

- Gáll István – Kovács András: *A ménesgazda*. Ötlettől a filmig. Budapest: Magvető, 1979.

11. Az experimentális filmek adaptációs eljárásai (Krúdy Gyula: *A tiszzaeszlári Solymosi Eszter*, Eötvös Károly: *A nagy per* – Erdély Miklós: *Verzió*, 1979)

- 83/31/79. A tiszzaeszlári Solymosi Eszter című dokumentumregényéhez kapcsolódó filmterv. In: Erdély Miklós: *A filmről*. Budapest: Balassi – BAE Tartóshullám – Intermedia, 1995. 199–202.
- Gelencsér Gábor: „... Egymásba áthorpadó képek és korok...” Erdély Miklós *Verziójáról*. *Liget*, 2006/9.
- Hegyi Loránd: Jegyzetek Erdély Miklós munkáihoz. In: Forgács Péter [szerk.]: *Mozgó Film/1*. Balázs Béla Stúdió, 1984. 115–129.
- Kovács András Bálint: Dilettantizmus és valóságteremtés. In: Forgács Péter (szerk.): *Mozgó Film/1*. Balázs Béla Stúdió, 1984. 101–113.
- Krónika. Erdély Miklós és Antal István beszélgetése a *Verzióról*. In: Erdély Miklós: *A filmről*. Budapest: Balassi – BAE Tartóshullám – Intermedia, 1995. 246–251.

12. A nyolcvanas évek filmtörténetének hiányzó poétikai fordulata (Esterházy Péter – Gothár Péter: *Idő van*, 1985)

- Gelencsér Gábor: *Káoszkerülő*. Gothár Péter filmjei. Budapest: Novella, 2006. 77–91.
- Margócsy István: Az irodalmias filmcsinálás hátulütői. Gothár Péter filmjeiről. *Metropolis*, 1997/tavaszi
- Reményi József Tamás: Szemszám, pírburg, párkáp. *Filmvilág*, 86/2.
- Szegedy-Maszák Mihály: „Bevezetés a szépirodalomba”. In: Balassa Péter (szerk.): *Diptychon*. Elemzések Esterházy Péter és Nádas Péter műveiről 1986–88. JAK füzetek 41. Budapest: Magvető, 1988. 108–126.
- Varga Balázs: *Történetesen...?* Esterházy-adaptációk a kortárs magyar filmben. In: Gács Anna – Gelencsér Gábor (szerk.): *Adaptációk*. Film és irodalom egymásra hatása. Budapest: József Attila Kör – Kijárat Kiadó, 2000. 134-150.

13. A „fekete széria” irodalmias beszédmódja (Krasznahorkai László: *Az ellenállás melankóliája* – Tarr Béla: *Werckmeister harmóniák*, 2000)

- Balassa Péter: Zöngétlen tombolás. *Filmvilág*, 2001/2.
- Forgách András – Kovács András Bálint – Szilágyi Ákos: A rend éjszakája. *Filmvilág*, 2001/2.
- Gelencsér Gábor: Danse macabre. Forma és formátum Tarr Béla filmjeiben. In: Gelencsér G.: *Más világok. Filmelemzések*. Budapest: Palatinus, 2005. 199–207.
- Károlyi Csaba: Csődöt mondtunk? In: Károlyi Cs.: *Ellakni, nézelődni*. Budapest: Pesti Szalon Könyvkiadó, 1994. 65–76.
- Thomka Beáta: A pusztulás némasága és hangzavara. In: Thomka B.: *Áttetsző könyvtár*. Pécs: Jelenkor, 1993. 178–187.

Kurzus teljesítésének követelményei:

- a) Az órák elején irodalom- és filmismereti teszt (max. 3 sikertelen teszt és/vagy hiányzás).
- b) Házi dolgozat: az adaptációs eljárás vizsgálata egy, az órákon feldolgozott korszakhoz kötődő, de részletesen nem elemzett filmen (terjedelem: 8.000–12.000 karakter; leadási határidő: 2011. december 8. (utolsó óra); értékelés: 2011. december 14., hétfő, 10.00–12.00 óra).

---

témajavaslatok:

- Karinthy Ferenc – Máriássy Félix: *Budapesti tavasz*, 1955
- Móra Ferenc: *Hannibál feltámasztása* – Fábri Zoltán: *Hannibál tanár úr*, 1956
- Hunyady Sándor – Fehér Imre: *Bakaruhában*, 1957
- Kosztolányi Dezső – Fábri Zoltán: *Édes Anna*, 1958
- Sarkadi Imre – Makk Károly: *Elveszett paradicsom*, 1962
- Sánta Ferenc – Fábri Zoltán: *Húsz óra*, 1965
- Krúdy Gyula Szindbád-regényei és -novellái – Huszárik Zoltán: *Szindbád*, 1971
- Mándy Iván: *Mélyvíz* – Sándor Pál: *Szabadíts meg a gonosztól*, 1978
- Galgóczi Erzsébet: *Törvényen belül* – Makk Károly: *Egymásra nézve*, 1982
- Marosi Gyula: *A tejes fiú* – Gábor Pál: *Horizont*, 1970
- Galgóczi Erzsébet – Mihályfi Imre: *Pókháló*, 1973
- Örkény István – Makk Károly: *Macskajáték*, 1974
- Sánta Ferenc – Fábri Zoltán: *Az ötödik pecsét*, 1976
- Vészi Endre – Gábor Pál: *Angi Vera*, 1978
- Sinkó Ervin: *Optimisták*, Lukács György, Lengyel József visszaemlékezései – Magyar Dezső: *Agitátorok*, 1969
- Fiala János, Árvay László, Kúné Gyula, Ambrose Bierce írásai – Bódy Gábor: *Amerikai anzix*, 1975
- Weöres Sándor: *Psyché* – Bódy Gábor: *Nárcisz és Psyché*, 1980
- Madách Imre: *Az ember tragédiája* – Jeles András: *Angyali üdvözlét*, 1983
- Esterházy Péter – Gothár Péter: *Tiszta Amerika*, 1987
- Krasznahorkai László – Tarr Béla: *Sátántangó*, 1994
- Bodor Ádám – Gothár Péter: *A részleg*, 1994
- Csáth Géza: *Anyagyilkosság* – Szász János: *Witman fiúk*, 1997

Vetített filmek: Lásd a kurzus leírásánál!

Kötelező irodalom: Lásd a kurzus leírásánál!
